

Herinneringen aan Tuindorp

Gerrit Bos

Geboren in Tuindorp, beschrijft Gerrit Bos hoe de wijk rond de Brandenburgerweg is ontstaan, hoe ze groeide, en hoe het was om er op te groeien.

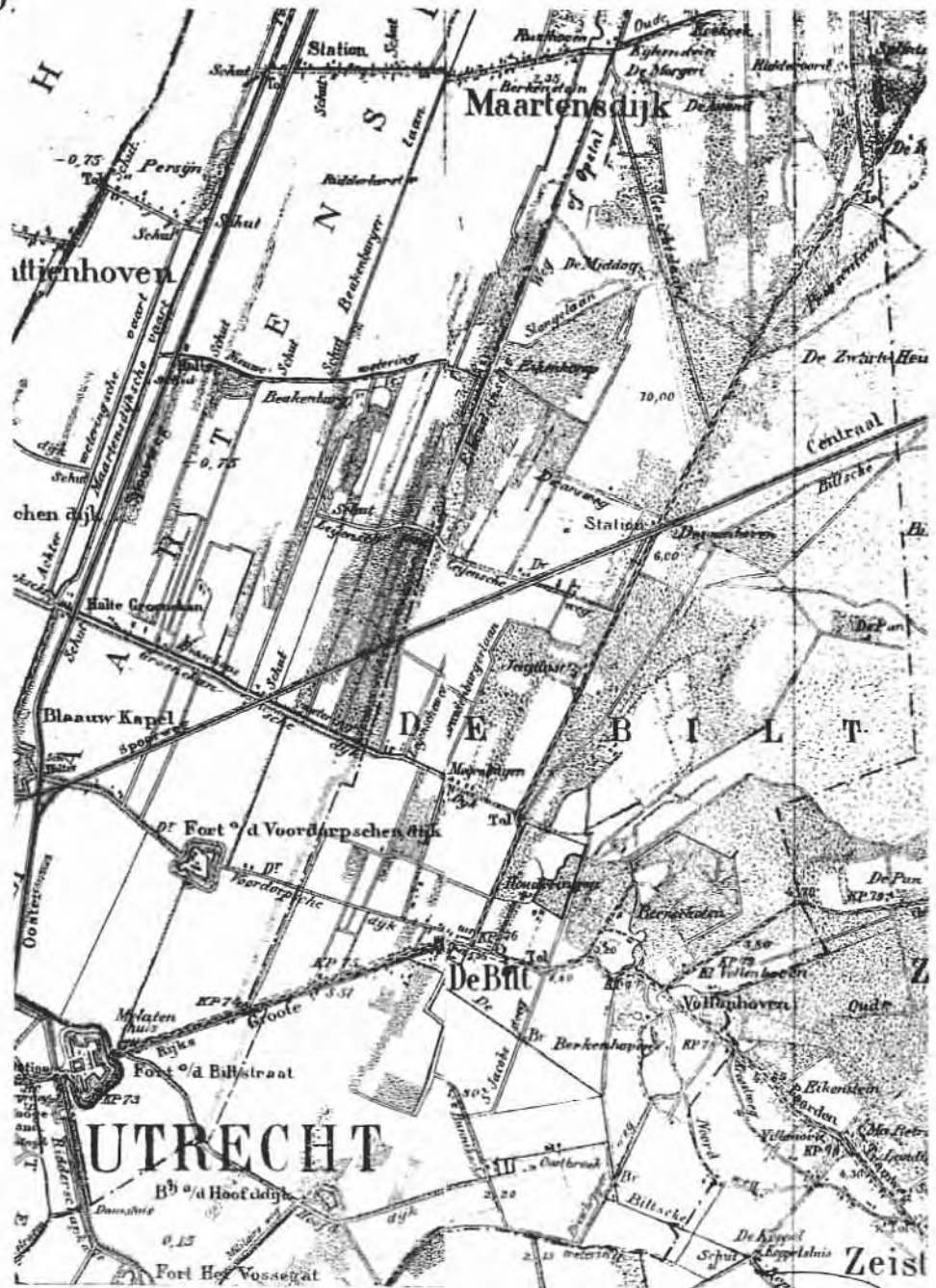
De Brandenburgerweg(en),

Al enkele jaren wonen wij weer op de Tweede Brandenburgerweg, aan de rand van Tuindorp. Opvallend is dat ik sindsdien al enige keren ben aangesproken door mensen, die op zoek waren naar één van de Brandenburgerwegen, de oude, de eerste of de tweede. Omdat ik in Tuindorp geboren en getogen ben kon ik ze steeds op het goede spoor zetten.

Bij het wijzen van de weg probeer ik me in te leven in de logica van de radeloze zoeker, die, op zoek naar de Eerste Brandenburgerweg, eindelijk de Tweede Brandenburgerweg heeft gevonden, denkt dat hij er is, maar vervolgens de Eerste toch niet kan vinden. Dan besef je dat de Brandenburgerwegen thans inderdaad nogal onlogisch aan elkaar geknoopt zijn.

Vroeger, dat wil zeggen tenminste vóór 1920, was het verloop van deze wegen, tussen Letteplein en Leyensweg, wel duidelijk. Opeen oude ongedateerde kaart van de provincie Utrecht, uitgegeven door J. van Druten uit de stad Utrecht, heb ik het verloop van deze weg aangetroffen. Op de kaart, die van omstreeks 1900 dateert, is De Bilt als dorp weergegeven.

Waar Bilthoven nu ligt is alleen het station aangegeven aan de Centraal Spoorweg tussen Utrecht en Amersfoort. Tuindorp wordt eveneens niet vermeld; wel een Brandenburgerlaan. Die naam staat bij het huidige tracé van de Eerste, de Oude en de Tweede Brandenburgerweg.

Deel van de provinciekaart situatie ca. 1900. Meerkleurendruk papier op linnen. Archief: Gerrit Bos.

Het ontstaan, de ligging en de omgeving

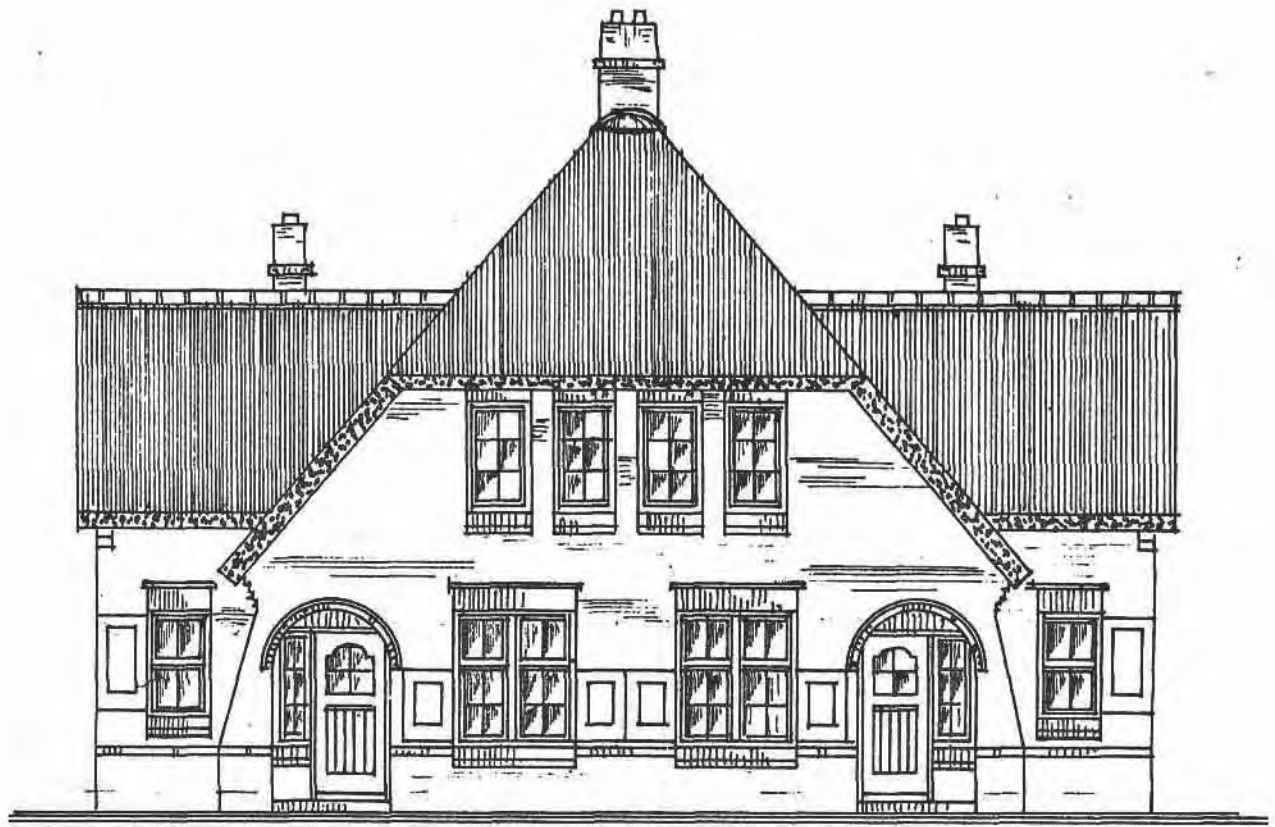
Toen omstreeks 1920 Tuindorp werd ontworpen en gebouwd was de Brandenburgerlaan al jaren een bekende weg, die door een beboste omgeving van De Bilt naar de Leyenseweg voerde. In de vreemde bocht in de huidige Oude Brandenburgerweg, die vermoedelijk is ontstaan door het aanleggen van de spoorbaan, is Tuindorp gesitueerd. In de stedenbouwkundige opzet is door het aanleggen van de Hertenlaan een kortsluiting tot stand gekomen tussen de Eerste en de Tweede Brandenburgerweg. Hierdoor is het oude tracé van de Brandenburgerlaan niet meer zo duidelijk herkenbaar. Waarschijnlijk zijn toen ook de hedendaagse benamingen van de drie Brandenburgerwegen ontstaan.

De tekeningen van een groot deel van de stedenbouwkundige vormgeving en van de bouwkundige ontwerpen zijn in het gemeentearchief bewaard gebleven. Deze tekeningen van de bebouwing aan de Hertenlaan, de Konijnenlaan en rond het vijvertje zijn gedateerd mei 1920. Ze zijn voorzien van de handtekening van de architect G.W. Hoogevest uit Amersfoort.

Behalve de typische ligging in de oksel van de Oude Brandenburgerweg valt de situering rond het centraal gelegen vijvertje op; nu is daar de fontein met de waterbuffels. Nog niet zo lang geleden lag er een cirkelvormige vijver met rietbegroeiing en omringd door berken en een hekwerk.

Omsloten door de Oude Brandenburgerweg, de Hertenlaan en de Konijnenlaan was Tuindorp in mijn jeugd jaren, tussen 1927 en 1937, nog een buurt die temidden van weilanden en bosjes lag. Vanuit De Bilt was de buurt bereikbaar via de Eerste Brandenburgerweg, die toen al aan de westkant met woningen bebouwd was; aan de oostkant tot aan de begraafplaats lag een bosachtige begroeiing. Naar Bilthoven liep de Tweede Brandenburgerweg, met woningen aan de westkant; aan de oostkant lag een braakliggend terrein, dat zich uitstrekte tot aan een buurtje met kleine woningen, waarin ook het snoepwinkeltje van vrouw van de Ham.

De huidige Jachtlaan, was nog een zandpad, dat aan de noordkant grensde aan een braakliggend terrein, waarop nu het Jachtplan is gebouwd. Aan de zuidkant lag een wal met eikehakhout, waarachter de weilanden

WOORDELIJK

Ontwerp van één van de voorgevel van Tuindorp. (archief: Gemeente-archief De Bilt)

van boer Doomenbal, wiens boerderij naast gemeentehuis Jagtlust lag op de plek van het parkeerterrein voor het administratiekantoor.

Omstreeks 1937 is aan Tuindorp de zogenoemde 'nieuwewijk' aangebouwd, begrensd door Duivenlaan, Pluvierenlaan en Talinglaan; deze uitbreiding sloot fraai aan bij Tuindorp. De wijk karakteriseerde zich ook toen al als een arbeiderswijk en dat is weinig veranderd. Ook de woningen zijn ondanks renovatie sindsdien nauwelijks veranderd. Verdwenen zijn 23 eenkamerwoningen aan de zuidzijde van de Oude Brandenburgerweg, deze zijn vervangen door beneden- en bovenwoningen. De oorspronkelijke woningen aan de oostkant van de Snippenlaan zijn vervangen door nieuwbouw, die goed aansluit bij de bestaande bebouwing.

De voorzieningen

Bij het tot stand komen van Tuindorp zijn in de wijk belangrijke voorzieningen aangelegd. De omvangrijkste is het gemeentelijk zwembad Brandenburg met de bijbehorende verversingsvijver; oorspronkelijk een buitenbad met twee bassins met houten beschoeiingen en vlonders. Eromheen houten kleedhokjes en een eenvoudige houten entreegebouw. De twee bassins waren, zowel boven als onder water, door een schutting van elkaar gescheiden; gemengd zwemmen was toen nog niet vanzelfsprekend. Slechts openkeledagdelen in de week was er gelegenheid tot 'familiebad'. De verversingsvijver voor het zwembad heeft in de loop van de decennia ook veel plezier verschaft, vooral aan de jeugd. In de zomer kon je er salamanders, stekelbaarsjes en kwakbollen (kikkervisjes) vangen en in de winter, als de vijver was dichtgevroren, schaatsen en sleetje rijden.

Achter het zwembad lagen de gemeentelijke

voetbalvelden, eerst een en later twee, die door de Biltse Voetbal Club werden bespeeld. Er waren een heuse houten tribune, houten kleedlokalen en ijskoud water uit een pomp, via een tank op palen. Op je twaalfde verjaardag werd je meteen lid om bij de aspiranten te kunnen voetballen.

Tegenover het zwembad en de voetbalvelden was, ook toen al, 'Café Sportlust', gebouwd en gedreven door een Van Miltenburg. In en om dit café speelde zich veel van het verenigingsleven in de wijk af. Achter de gelagkamer was een houten zaaltje aangebouwd waar kon worden vergaderd en gefeest. Het was voor vele verenigingen het vaste adres. Bestuursvergaderingen werden gehouden in het bovenzaaltje, en als het daar te koud was in de huiskamer. Ook de 'koek en zopie' in het zwembad werd vanuit het café gerund.

Tuindorp, een sfeervolle wijk, waar het een voorrecht was om op te groeien.

In de boomgaard naast het café werd een moderne, houten muziektent gebouwd, die nog niet zo lang geleden is opgeknapt. In deze boomgaard werden de zomerfeesten van de buurtvereniging Tuindorp, de bakermat van WVT, gehouden. Tijdens de feesten waren er kinderspe- len, ringsteken met waterton, en 's avonds in de muziek- tent voorstellingen van bekende artiesten of revues van de mondaccordeonvereniging 'Klein maar dapper'. Ook

in de speeltuin aan de Hazenlaan werden kinderfeesten gehouden.

Tijdens de lustrumzomerfeesten werden de in- gangswegen naar Tuindorp overhuifd met erebogen van sparregroen met papieren bloemen en vlaggetjes.

Tuindorp was een sfeervolle wijk, het was een voorrecht er op te groeien.

Een Utrechts dorp in vroeger eeuw. Errata

J.W.H. Meijer

In het voorjaar van 1991 verscheen een herdruk van het boekje *Een Utrechts dorp in vroeger eeuw*, van E.E. Gewin. Qua inhoud was de herdruk letterlijk gelijk aan de uitgave van 1944.

Op zichzelf is deze uitgave een lofwaardig initiatief, omdat de eerste druk uit 1917 en de tweede uit 1944 nu nog slechts antiquarisch verkrijgbaar zijn. De uitgave van 1944 bevatte echter helaas vele drukfouten en zelfs nog onnauwkeurigheden; deze zijn te wijten aan de volgende omstandigheden.

Gewin had zijn verhalende tekst zoals die voorkwam in de uitgave van 1917, in de jaren '37-'39 omgewerkt tot een tekst op onderwerp; begin 1940 kwam het manuscript bij de uitgever binnen ter voorbereiding van de druk. Door de inmiddels ingetreden oorlogstoestand werd er echter veel op de lange baan geschoven, en zo kwam ook het ontwerpmanuscript van Gewin voorlopig op 'de plank' te liggen.

Door in te spelen op de toen heersende 'volksideologie', met kreten als 'sibbekunde' en 'het volkseigene', wisten de uitgevers H. van Krugten en C.A. van Bodegraven vervolgens gedaan te krijgen dat hun papier voor de uitgave werd toegewezen. Eind 1943 werd de heer Gewin door hen benaderd, maar mede doordat hij aan een ernstige ziekte leed, toonde hij geen enkele interesse. Nu het papier er echter was, besloot men in 1944 het voorlopige manuscript toch te drukken, zonder correctie! Aan de herdruk van 1991 is vervolgens niets veranderd of toegevoegd, zelfs geen los inlegvelletje met een waarschuwing of met correcties.

Voor de serieuze lezers/leden van de Historische Kring, die nu vrij eenvoudig te bereiken zijn, geven we navolgend een overzicht van de belangrijkste verbeteringen, met voorbijzien aan ondergeschikte taalfouten, punten en komma's.

Blz.	regel		Blz.	regel	
8	20	lees: <i>Ludolphus</i> .	37	20	... de ouders bedeelde (1)
9	noot 1	moet zijn: <i>Ant. Matthacus Analecta</i>	37	27	... gedurende ½ jaar (2)
		<i>2e druk 1738 dl I, pag. 105.</i>	37	noot	<i>Het schoolgeld... lees: 2) Het school-</i>
12	12	<i>van Ewijk lees: van Ewijk</i>			<i>geld ...</i>
12	4,3,2 v.o.	worden: <i>'Het Gerecht', een naam die</i>	39	7 v.o.	<i>Ongeveer 60 à 70 jaar geleden ... lees:</i>
		<i>thans nog op verschillende plaatsen</i>			<i>In 1845 ...</i>
		<i>wordt gebruikt, duidt op ...</i>	46	5 v.o.	lees: ... <i>omgelegd. In 1930 werd de oor-</i>
16	noot 1	Deze brand was in 1793.			<i>spronkelijke toestand weer hersteld.</i>
19	noot 1,2	2e regel van noot 1 moet zijn de 2e	47	16	... <i>in 1786 ... moet zijn: in 1782 ...</i>
		regel van noot 2.	47	18	lees: ... <i>in elk geval moet het goed,</i>
21	30	<i>wat de munici- ... lees: was de</i>			<i>dat ...</i>
		<i>munic- ...</i>	47	1,2 v.o.	moeten worden: <i>Op de hoek van de</i>
23	15	<i>DOORDAT</i> lees: <i>VOORDAT</i>			<i>Dorpsstraat en de Soestdijkseweg stond</i>
31	25	<i>voon</i> lees: <i>soon</i>			<i>sinds onheuglijke ...</i>
34	6	... <i>dat dit stellig óók ... lees: ... was dit</i>	48	22	lees: ... <i>was de Zeisterweg, voorbij De</i>
		<i>stellig óók ...</i>			<i>Bilt even modderig ...</i>
37	2	... <i>nog een eeuw geleden... lees: ... nog</i>	48	10 v.o.	lees: ... <i>Veenweg, verderop golden ook</i>
		<i>begin 19e eeuw...</i>			<i>de namen Blauwcapelscheweg en</i>